

FIFI JÄLGEDES

JOHN CROCKER

*See raamat on pühendatud Jane Goodallile
tema igapäevaste kangelaslike saavutuste eest –
selle eest, et ta andis lootust ja süstis sihikindlust
nii noortesse kui ka vanadesse.*

*Tema eeskuju on ajendanud
miljoneid inimesi üle kogu maailma
andma oma panuse, et meie keskkond
kõigile elusolendeile paremaks muuta.*

*Jane'il on kindlasti hea meel,
et see raamat on pühendatud ka Fibile,
veel ühele emale, kes täiendas meie teadmisi
primaatide vanemlikust käitumisest
ning sellest, kui väärtuslikud on laste kasvatamises
kannatlikkus ja julgustamine.*

Sisukord

Jane Goodalli eessõna	9
Sissejuhatus	13
Põhitegelased	17
Joonistus autori onnist Gombe metsas	26
Uurimisbaasi asukoha kaart: Gombe rahvuspark.	27
ESIMENE OSA. METSA	31
1. Saabumine Gombesse	33
2. Sean end sisse.	50
3. Päev Fifi ja Freudi elus	61
4. Šimpansidest ja inimestest	77
5. Madame Bee peab vastu.	85
6. Usaldus ja turvalisus	92
7. Minu sõber ja mentor Hamisi Matama	99
8. Jane.	110
9. Lahkumine	119
TEINE OSA. MEDITSIINILINE SUUND.	125
10. Minust saab arst.	127
11. Mõtisklusi metsast: džungli mõjutused minu arstitöös.	137

KOLMAS OSA. TAGASIPÖÖRDUMINE GOMBESSE	159
12. Gombe kutsub	161
13. Taaskohtumine Jane'iga	166
14. Tagasipöördumine Gombesse	173
15. Tagasi metsa	182
16. Jane'i Tipp	189
17. Leian oma koha	201
18. Mõtisklusi metsast: kuidas metsikud šimpansid aitasid mul paremaks isaks saada	208
19. Mööda sissetallamata rada: Bubongo küla	216
20. Veel mõtisklusi metsast: avaram pilk peremeditsiinile	228
21. Taaskordne hüvastijätt	238
22. Kuidas Jane'il läheb?	243
Epiloog	259
Tänuõnad	267
Register	271

Sissejuhatus

Sel ajal kui mu Stanfordi kursusekaaslased 1973. aasta juunis lõpetamiseks valmistusid, lahkusin mina kaheksaks kuuks dr Jane Goodalli kuulsate šimpanside juurde – tegema uurimistööd, mis muutis igaveseks minu vaateid maailmale ja iseendale. Dr Goodalli ja Gombe šimpansidega koos veedetud aeg mõjutas edaspidi nii minu lähenemisviisi isaks olemisele kui ka perearstindusele.

Peale tarkuse, mida ma šimpanse uurides kogusin, ma lihtsalt nautisin Tansaania Tanganjika järve kaldal asuva Gombe rahvusparki kümne miili pikkuse maariba suurejoonelist, vaatemängulist loodust. Eredalt on meeles vihmaperioodi algul õhku täitnud lillede ja puuviljade aroom ning järve ja taamal lainjalt kõrguvate mägede kohal säranud hunnitatud päikeseloojangud. Mäletan siiani, kuidas ma rookatusega onnis uinudes kuulasin jõesigade toimetamist ja ritsikate siristamist. Ootamatult välja ilmunud uhke välimusega linnud ja hämmastavad putukad äratasid minus uudishimu ja imetlust. Aeg-ajalt jäi mulle silma mõni hiiliv rohe-mustakirju mamba ning jälgisin naudinguga järve selges vees vilksatavaid iidseid kalaliike. Pilvitutel öödel tekitasid aga säravad tähed jahmatust enamikus uustulnukates, kes polnud harjunud nägema Linnuteed Maale nii lähedal.

Jäädvustasin metsast ja šimpansidega veedetud päevadest kogunenud muljed tohutus hulgas kirjades, mis ma Tansaaniast vanematele saatsin, ning oma päevikus ja välitöö märkmetes. Pärast koju pöördumist ja meditsiiniõpingute lõpetamist asusin Seattle'is tööle perearstina ning kasvasin pikkade tööpäevade kõrvalt ka peret. Sel ajal meenutasin tihti Gombes veedetud aega.

Siiani mõtlen pea iga päev šimpansidele ja Jane Goodalli panusele, mis ta on andnud primaatide käitumise mõistmisse. Olen šimpansiemadelt saanud õppetunnid kaasanud ka oma poegade kasvatamise ja patsientide nõustamisse. Ühtlasi olen omaks võtnud, kuivõrd elutähtsad on noorte šimpanside arengus tugev emotsionaalne kiindumus, kehaline kontakt ja julgustamine. Need õppetunnid on aidanud mul nii poegade kui ka patsientidega suheldes jääda sama kannatlikuks ja kaasatuks, kui seda on šimpansiemad oma järglastega. Eriti meenutan ma seda, kuidas šimpansimatriarh Fifi suhtles oma poja Freudiga.

Jälgides, kuidas mu noored patsiendid uudishimust ajendatud avastusretkel mööda kabinetti ringi tormavad, meenutan, millise nõusoleku ja iseenesestmõistetava heakskiiduga suhtus Fifi Freudi pidurdatusse ja rõõmsameelsesesse käitumisse. Tema eeskujuga aitab mul nii lastekasvatases kui ka arstitöös sallivaks jääda. Samal ajal on mul meeles, kuidas Fifi Aafrika metsas ohu tekkides Freudi pikema jututa sülle krahmas, tugevasti enda vastu surus ning kiiresti põgenes. Selles primaatide sügavalt inimlikus käitumises peegelduvad meie enda vanemlikud instinktid. Kui mu vanem poeg kaheaastaselt suure kalatiigi äärde tatsas, sel ajal kui mina teda pildistada püüdsin, lasin kaamera kohemaid käest kukkuda, hüüatasin ja haarasin temast kinni. Tegu oli lapsevanema automaatse reaktsiooniga ja sel hetkel tundsin Fifiga hingesugulust.

Arstitöös olen leidnud kasu olevat sellest, kui vaatlen niisuguseid tavalisi seisundeid nagu ärevust ning aktiivsus- ja tähelepanuhäiret ehk ATH-d evolutsioonilisest vaatenurgast. Teades, kuivõrd sarnased on šimpansi ja inimese DNA, mõtlen tagasi Frodole, ATH tunnustega alfaisasele, ning mõistan, miks need iseloomujooned aitasid tal edukalt oma kogukonda teenida ja miks taolised jooned võivad inimeses olla visalt püsinud. Aja jooksul olen üha paremini hakanud aru saama sellestki, kui tähtis on depressiooni ja ängistuse mõistmisel inimese enda unikaalne geneetiline laad.

Gombe šimpansidel on minu era- ja tööelule olnud sedavõrd tugev mõju, et kolmkümmend kaks aastat hiljem olin sunnitud vanemate poolt hoolikalt alles hoitud kirjad välja võtma ning neid oma loo aluspõhjiana kasutama.

Raamatu esimene osa on kroonika sellest, kuidas ma kahekümne kahe aastaselt esimest korda Gombes käisin. Teises osas räägin oma arstitöös ette tulnud kliinilistest juhtumitest, mis näitavad, kui palju Jane'i ja šimpansidega koos veedetud aeg on mõjutanud minu tööd depressiooni, ärevushäirete ja muude meditsiiniliste seisundite all kannatavate patsientidega. Ja kolmas osa on emotsionaalne ülevaade sellest, kuidas ma kolmkümmend kuus aastat hiljem koos oma kahekümneaastase poja Tommyga Gombesse naasin. Seal on juttu minu taaskohtumisest Jane'i, šimpanside ja mitme endise abitöölisega. Muu hulgas räägin ka sellest, kuidas metsikus looduses elavatelt šimpansidelt saadud kogemused on mõjutanud minu lähenemist lastekasvatusele ja kujundanud minu maailmavaadet. Läbi terve raamatu tõstan esile suhteid Jane'i, oma poja, tansaanlasest abilise ja šimpansidega.

Gombes kogetu rajas ootamatu baasi minu elule arsti ja isana ning ajendas mind toetama šimpanside ja nende elukeskkonna kaitsmist. Nende harukordsete loomadega nende imelises maailmas koos veedetud aeg on aidanud mul paremini mõista, mida tähendab olla inimene.